

Naš Rdeči križ izvaža deke na Poljsko, ker tam nimajo odej. — Mizanscena ni kaka grška hetera ali morda Mesalinina sestrana; ne, je samo mise en scène, ker bi škodilo kritikovi genialnosti, če bi rekel, da je bila postavitev na oder dobra. — Tura ne bi bila tako imenitna, če bi ji rekli po domače kar pot. Tako nudi mnogo »šarma«. To se dá vse napraviti s surogatom; še boljši in lepši nadomestek pa je tisti »erzac«, ki smo morali nanj obupno dolgo čakati, preden nam ga je poslal prizadeven človek iz Damaska.

Tako nam pačijo jezik tisti, ki bi nam morali svetiti v temi. Po drugi strani pa čisto proti zdravi pameti obračajo po svoje stvari, ki jih ne bi smeli. Vtem ko se nihče ni spomnil, da je ruski »sputnik« sopotnik, jim je bil ameriški eksplorer dosledno raziskovalec; besede s to pripono so že same po sebi tako mnogopovedne, da je še to kratilo eksplorerju uspeh.

Umetnosti se ne upam lotiti, ker nimam daru, ki bi mi dajal pravico, da bi kaj povedal. Moram pa reči, da iz premnogih kritik ne izluščiš jedra. Namesto vsebine ti natrpajo kopico tujk, ki vsaka zase nekaj pomeni, vse skupaj pa ničesar. Kaj porečete k takemu dognanju: »Morda je atmosfera izžarevala premalo temote, stiske, manjkali so tesnobni oblaki?«

Posebno poglavje v naši žurnalistiki so številke in računstvo sploh. Če so kje začeli dosegati boljše uspehe, se zapelje tja poseben »reporter« in objavi namesto revnega poročila visoko »reportažo«. Strmeči svet potem bere, da bo sedaj vse — recimo — trikrat cenejše. Preprost bralec si pravi: »Če bo dvakrat cenejše, dobim zastoj in še 100% v denarju, če pa znižujejo ceno kar za 300%, moram pohiteti, preden bodo falirali!« To je menda tista »blagovna tržna pridelava«, ki nam jo je obljubil list. S tem je najbrž meril na pridelavo blaga za tržišče.

Pa številke! Včasih kdo umre nekaj sto let pred svojim rojstvom. V bilancah in statistikah se številke pogosto ne ujemajo. In vendar imajo po vsem svetu zapoved, da je treba številke pregledati celo pri reviziji! Brali smo, da je leta 1973 pridrlo pred Žužemberk ob Krki 9000 Turkov. Vsó zgodovino je postavil na laž tisti, ki je dal »na svitlo«: Turki so prišli pred vrata samega Dunaja, ko so jim priskočili na pomoč Poljaki pod Sobjeskim.

Tak način kulturnega dela navdaja seveda tudi nas z »zaskrbljenostjo«, ki je kar mrgoli po časnikih. Iznebili pa bi se vse te zaskrbljene zaskrbljenosti, ki nas zaskrbljuje, če bi s skrbjo pogledali, kako bogato izbiri nam ponuja naše besedišče namesto takih drvenih izrazov: 1. skrbim za dom, 2. imam skrb z otroki, 3. skrbijo me dolgovi, 4. skrb me je bolnikov, 5. skrbim se, kaj še bo, 6. v skrbem sem zaradi letine, 7. moja skrb bo napraviti red, 8. skrb imam za več gostov, 9. na skrb imam ves grunt, 10. na skrb občini pride onemogla starka, 11. pod skrb je vzel otroka dober stric, 12. brez skrbi, 13. ne bodi vas skrb za odborovo pomoč! 14. skrbi me tarejo, 15. ne skrbi za to, drugo je nevarnejše, 17. Krelj se je skrbel ob vernikih (še po Štajerskem), 17. zaskrbelo me je, kaj bo, če se časnikarski Brdavs ne ukroti.

Včasih beremo, da išče kak dnevnik lektorja, ki mora biti slavist. Doslej ni opaziti, da bi si bili katerega dobili. Slavist... Kaj pa, če je slabist, ki je šel v smer najmanjšega odpora, da bi se izognil kulturnemu delu v šoli? Občutek imam, da je treba skleniti kaj odločnega, kajti to gloda korenine naše kulture. Vinko Gaberski

Slovniske in pravopisne drobtine

ZASODITI SE

Ne verjamem, da je kdo slišal to besedo. Jaz sem jo ondan in sem si jo moral takoj zapomniti, tako mi je bila nova in nenavadna.

V Poljčanah, v Čadramski vasi, je v hiši neke (bolne) žene rekla njena sosedka, ki ji je v boleznih stregla: »Res jo imamo vsi sosedje radi, saj se pri nji tolikokrat lahko zasodimo. Večkrat nam posodi denar, če smo v stiski.«

Zasoditi se pomeni torej vzeti (denar) naposodo, zadolžiti se. Besede ni v Pleteršniku ne v pravopisnem slovarju. Ali jo kaže usvojiti, ne vem, vsekakor jo je pa treba registrirati.

F. Vernik

Imelo me je, od kdaj pišemo ime *Francišek* s polglasnikom v končnici, ko je ime vendar iz lat. *Franciscus* z italijansko izgovarjavo *Francišk*. V starejših tiskih srečujemo latinsko pisavo s slovensko sklanjo: *Franciscus, Francisca*; tako v Trubarjevem Kalendarju 1557: *Francisca spoudnika*; pri Jan. Svetokriškem (1696): *Franciscus* (večkrat zlasti str. 508—520), *Ivetuľ mojga Seraphinskiga Ozheta Svetiga Francisca*; enako O. Rogerij (1734): *Franciscus Xaverius, Francisca Xaveriusa*; Paglovčec v litanijah vseh svetnikov v Sveti tovarh (izd. 1767): *Sveti Francilc*, brez lat. končnice, ker je tukaj v latinščini -e (vokativ); Murko v slovarju (1832) navaja oblike: *Franz, Franzisco* in *Franzhek* poleg *Ferenc*; Slov. cerkv. časopis 1848 (5) piše: *sv. Francišk Salezi*; Slomšek v Življenju svetnikov (1854): *sv. Francišk*; tako tudi potem Zgodnja Danica. Na obliko *Francišk* sem naletel 1880 v Cvetju z vertov sv. Franciška, ki so ga to leto začeli izdajati franciškani; v štev. 2 na platnicah beremo obliko s polglasnikom, kakor da imamo opraviti s pripono -*ak*. Obliko je očitno zapisal Škrabec, ki je tedaj začel objavljati svoje jezikovne opombe na platnicah tega lista. Zakaj se je odločil za tako pisavo, ne razlaga, vendar je tedaj pisal e tudi v rod. mn., n. pr. *hrušek, pušek* ipd. Taka pisava je kasneje izginila (prikazala se je mimogrede le še v čitankah I in II za srednje šole 1931 in 1932), *Francišk* pa je ostal do danes kot uradno potrjena pravopisna oblika tega imena.

Stvar sama na sebi ni ne pomembna in ne težko razumljiva, vendar pa se ob njej človek vprašuje, ali nimamo morda tu enega izmed izrednih virov naše končnice v lastnih imenih, kakor *Gorišek, Lamóvšek, Cerovšek, Selšek* ali *Sevšek* ipd. Te končnice redno razlagamo, kakor da so nastale iz -*ski* + *jak* > -*ščak* > -*šek* > -*šak* (gl. tudi Bajec, Besedotvorje I, § 144, str. 83). Ali ni morda jezik kdaj hodil tudi po bližnjici in pridevniško končnico -*ški*, okrajšano po moderni vokalni redukciji v -*šk* (Metelko je uradno sprejel samo tako obliko za moški spol), po isti poti kakor v *Francišk* prenašal v -*šak*? Tako bi bili dobili iz pridevnikov *Gorica* — *goriški* — *gorišk* priimek *Gorišek, Ceróvec* — *ceróvški* — *ceróvšk* — *Ceróvšek, Gábrca* — *gábrški* — *gábršk* — *Gábršek* itd. Saj so pri nas priimki nastajali v glavnem v dobi nove vokalne redukcije, zato je ta pot zelo blizu in smo dobili iz -*ški* nov sufiks -*šak*/-*ška*. To je samo opozorilo, ki naj bi spodbudilo koga, da to preišče in nam pove izsledke preiskovanja.

J. S.

V TAKIH POGOJIH, POD TAKIMI POGOJI

Pogosto slišim vprašanje, kaj je prav: v takih pogojih ali pod takimi pogoji. Menim, da je dvomljive vrednosti oboje, vsaj v smislu, v katerem to zvezo navadno uporabljamo. Izraz pogoj se namreč zlasti v množinski obliki napačno rabi. Kaj je pogoj? Slovnica govori o prislovnih določilih pogoja in o pogojnih stavkih. Pogojni stavek sestoji iz dveh delov: iz odvisnega stavka, ki izraža pogoj, in iz glavnega stavka, ki izraža posledek. Med glavnim in odvisnim stavkom je vzročna zveza. Če boš priden, boš to dosegel, to se pravi, tvoja pridnost je pogoj za to, da to dosežeš. Pogosto pa beremo takele stavke: V takih pogojih se ne da živeti. V takih pogojih ni mogoče delati. Naši življenjski pogoji so taki, da... V vseh takih primerih ne gre za pogoj, besedo pogoj moramo torej zamenjati s kako drugo; rekli bomo: V takih razmerah ni mogoče živeti. Naše življenjske razmere itd. Še nekaj primerov za pravilno rabo izraza pogoj: sprejeti kaj s pogojem. Pogojno so ga obsojili. Pogojno so mu dovolili to in to.

Ivan Tominec

ZAVISETI

Marsikomu se zdi čudno, da je glagol zaviseti zaznamovan v Slovenskem pravopisu s križcem, kar pomeni, da v knjižnem jeziku ni dovoljen. Zaviseti ni ljudski izraz, temveč ruska izposojenka. Komur se zdi domača, jo je gotovo večkrat slišal ali bral, verjetno tudi sam rabil, tako da mu zveni že čisto po domače in v njej ne vidi nič tujega. Saj se je prav po taki poti udomačila marsikatera izposojenka. Uredniški odbor, ki je priredil Slovenski pravopis, glagolu zaviseti upravičeno ni priznal take udomačenosti. Namesto »to zavisi od tega« bomo dejali pravilneje: »to je odvisno od tega«.

Ivan Tominec